

De kleine heivlinder: hoe lang nog?

De kleine heivlinder heeft op dit moment slechts één kleine populatie en is daarmee de zeldzaamste vlinder van ons land, met in sommige jaren hooguit enkele tientallen vlinders. Hoe is dat zo gekomen en wat kunnen we eraan doen?

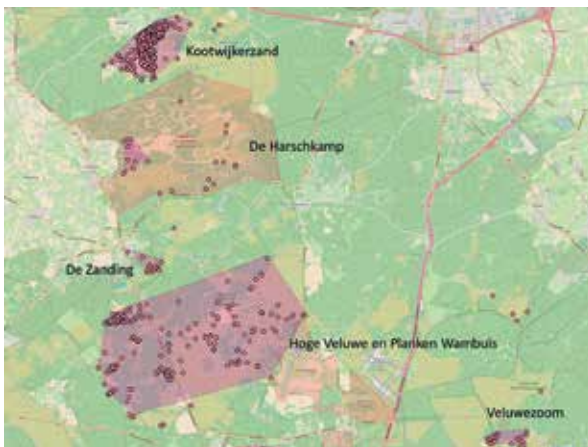
Tekst: Eigenlijk is de kleine heivlinder een soort van de
Chris van Swaay ultieme overexploitatie: de stuifzandlandschappen
 De Vlinderstichting die overbleven door overbegrazing van heidevelden.
Albert Vliegenthart De meststof guano en later kunstmest, alsmede het
 De Vlinderstichting beschikbaar komen van goedkope wol uit Australië
 waardoor schapenteelt onrendabel werd, zetten al in
 de negentiende eeuw de achteruitgang van stuifzanden – en daarmee de kleine heivlinder – in gang: de
 stuifzanden groeiden langzaam weer dicht met heide-
 struikjes en gras. Toen Staatsbosbeheer honderd jaar
 geleden ten behoeve van de mijnbouw de stuifzanden
 en heidevelden ook nog eens begon te beplanten met
 dennen voor de steenkolenmijnen in Zuid-Limburg,
 leek het lot van de kleine heivlinder bezegeld. Toch
 kwam hij in 1990 nog voor in vier populaties op de zuidelijke Veluwe. Hoe verging het de soort sindsdien?

Van vier naar drie

Er waren in 1990 vier populaties (zie kaartje):

1. De Veluwezoom rond de Posbank
2. De Hoge Veluwe en Planken Wambuis
3. De Zanding bij Otterlo
4. Schietterrein de Harskamp

In 1991 had de kleine heivlinder een extreem goed jaar en werd in hoge aantallen gezien. Op het Rozendaalse Veld vlogen er vele tientallen. De vlinders werden ook op allerlei plekken gemeld, soms ver buiten de bekende vlieggebieden, bijvoorbeeld bij de afrit van de A1 bij Apeldoorn.

In 1990 waren er nog vier populaties van de kleine heivlinder.

Toch leidde dit nergens tot duurzame nieuwe vestigingen. Sterker nog: vier jaar later werden de laatste kleine heivlinders gezien op de Veluwezoom. Daarmee waren er nog maar drie populaties over.

De kleine populatie op De Zanding wist het nog tot 2003 vol te houden. Er kwam echter steeds meer bosopslag (dat inmiddels weer grotendeels is weggehaald) en de oppervlakte met subtiele mozaïek tussen open zand, buntgras, schapengras en hei raakte steeds meer verstoord. Maar 2002 markeert ook het laatste jaar met flinke aantallen op de aangrenzende Hoge Veluwe en Planken Wambuis. Op alle telroutes lagen de aantallen in 2003 fors lager, en vaak werden maar enkele exemplaren geteld. Uiteindelijk zijn hier nog tot 2006 kleine heivlinders gezien, maar de populatie is de klap tussen 2002 en 2003 niet meer te boven gekomen.

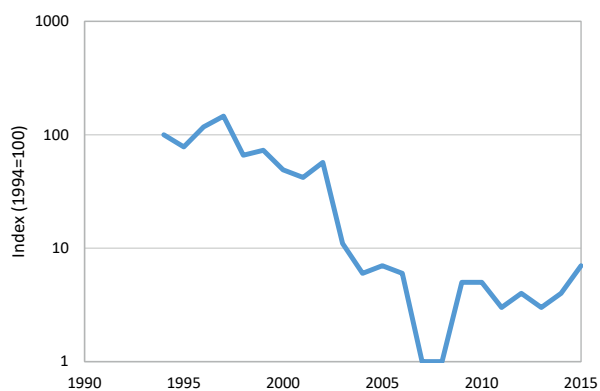
Over de situatie op het schietterrein de Harskamp weten we veel minder. Het terrein is nu eenmaal niet gemakkelijk toegankelijk. We denken dat de kleine heivlinder zich hier wel jaren heeft kunnen handhaven. We hebben het terrein nog in 2015 geïnspecteerd en ondanks de paar geschikte plekken is de kleine heivlinder niet teruggevonden. De laatste zekere waarneming stamt uit 2002.

Nieuw op het Kootwijkerzand

Deze achteruitgang had zomaar het einde van de kleine heivlinder in Nederland kunnen betekenen, ware het niet dat de soort in 1999 was opgedoken in het Kootwijkerzand. Er zijn een paar eerdere losse waarnemingen, maar er is in de jaren negentig ook regelmatig vruchteloos gericht gezocht naar de soort. Tot 2002 ging het om maar een paar waarnemingen per jaar, maar in dat jaar worden er ineens tientallen gemeld. Waar de andere populaties zwaar te lijden hebben in 2003, groeit die op het Kootwijkerzand verder. En met het verdwijnen uit De Hoge Veluwe en Planken Wambuis in 2006 is dit daarmee de enige overgebleven locatie voor de kleine heivlinder in Nederland. Maar veilig is de soort allerminst. In 2007 en 2008 liggen de aantallen weer heel laag, maar daarna herstelt hij zich toch weer.

Kleine heivlinder.

Populatietrend van de kleine heivlinder 1994-2015

Op De Hoge Veluwe is in de winter van 2001-2002 gestart met het creëren van een nieuwe stuifzandkern in De Pollen. Helaas kwam die net te laat voor de kleine heivlinder. Wel rijst natuurlijk de vraag of dit gebied inmiddels niet geschikt is voor deze soort. Maar hoe moet hij er komen? De aantallen op het Kootwijkerzand zijn zo laag, dat het onwaarschijnlijk is dat een zwervend vrouwtje de 15 km weet te overbruggen. Dan ligt vooral het schietterrein de Harskamp meer voor de hand. Een herintroductie is ook niet mogelijk: er is geen populatie voorhanden waaruit we zomaar enkele tientallen vrouwtjes kunnen 'oogsten'. Dat zou hooguit in Oost-Duitse popu-

laties kunnen, waar de soort op voormalige militaire oefenterreinen nog wel in grotere aantallen voorkomt.

In de laatste jaren is in het kader van Tien voor 12! onderzoek gedaan naar het gedrag van de kleine heivlinder en is naar de rupsen gezocht op het Kootwijkerzand. Dankzij het monnikenwerk, tot in de late avonden, met succes. De rupsen, die overwinteren in de polletjes schapen- en buntgras, zijn zeer gevoelig voor vocht in de winter. Het grijs kronkelsteeltje houdt veel vocht vast en kan enorme dichtgegroeide matten vormen, zo nat dat je er in de winter zelf op uitglijdt. De kleine heivlinder prefereert meer droge omstandigheden aan de randen van het stuifzand waar een afwisseling is van grassen, open zand en ruig haarmos. De vlinders zelf hebben ontmoetingsbomen en een enkele pol struikheide nodig. We weten nu beter waar het landschap aan moet voldoen. Er zijn inmiddels al werkdagen georganiseerd om kleine plagplekken te maken en al onze kennis hebben we ook aan de beheerder, Staatsbosbeheer, overgedragen. Dat neemt hierin zijn verantwoordelijkheid en zal maatregelen treffen om het leefgebied van onze zeldzaamste vlinder te behouden en te versterken. Hopelijk is dit alles nog op tijd om hem te behouden.

Rups kleine heivlinder.

Albert Vliegenthart

Plaggen voor de kleine heivlinder.